

A budapesti Petőfi-szobor felállításának körülményei

Országunk fővárosában, a Duna pesti partján, a Március 15-e téren (volt Eskü tér) áll Petőfi Sándor bronzszobra (45. kép). Csaknem négyméteres álló alak,¹ bal lábával előre lép, jobb kezét a magasba emeli. Szürke gránitból faragott talapzatán felírás olvasható: »Petőfi — Nemzeti adakozásból — 1882.« Ekkor avatták fel a szobrot.

Nemcsak a forradalom és a költő emléke iránti kegyelet teszi értékké, maradandóvá a szobrot, hanem művészi értéke is. Budapest számos köztéri szobra közül a viszonylag jobban sikerültek közé tartozik. A művészettörténeti tudomány — nem érdemtelenül — a XIX. századi magyar emlékműszobrászat egyik számottevő alkotásaként emlegeti. Ennek ellenére a szakemberek közül is kevesen tudják, hogy a szobor évtizedekig húzódó komoly politikai küzdelmek árán jött létre. Bár több helyen megírták felállításának történetét, külön kötet is jelent meg nagy folió alakban.² Felsorakoztattak sok apró jelentéktelen adatot, de a sorok között az itt-ott véletlenül meghúzódo kritikai megállapításokon kívül, az igazi körülmények tekintélyes része a szoborbizottság porlepte aktáinak átnézésekor derült ki.³

A régi megsárgult papírlapok beszédes dokumentumai az erőfeszítésnek, melyet népünk néhány kiváló hazafival az élen vívott a szobor megvalósulásáért.

A XIX. századi magyar szobrászat történetében számtalan emlék-szobor-tervvel találkozunk, de ezek majdnem mind halva születtek, alig valósult meg néhány, ezek is főleg a század utolsó harmadában kerültek felállításra. A sorozatos bukások okát csak részben kereshetjük szobrászaink hiányos felkészültségében, a döntő akadály országunk gyarmati helyzete volt, melynek viszonyai között a szobrok felállításához szükséges pénz előteremtése egy-két esettől eltekintve, lehetetlennek bizonyult. A Petőfi-szobor a ritka kivételek közé tartozik, mely csupán társadalmi gyűjtés útján is létrejöhetett. Igaz, ez a gyűjtés 22 esztendeig tartott, s hogy nem bukott meg, ez annak köszönhető, hogy az ügynek mindig akadtak lelkes apostolai, akik újabb s újabb adakozásokra buzdították a népet.

A kor viszonyaira jellemző, hogy Budapest első emlékszobrát az osztrák hatalom emelte 1851-ben a budai várban, a Buda ostrománál

bombáival Pestet esztelenül pusztító Hentzi tábornok emlékére.⁴ Ezekben az években sző sem lehetett Petőfi Sándor szobrának felállításáról. Azonban a forradalom és a költő emléke egy cseppet sem homályosodott el a nép szívében, hazafiaink várták a császári elnyomás gyengülését, mikor köztéren nagy ércszobrot emelhetnek emlékezetére. E törekvésük évtizedekig tartó politikai küzdelemhez vezetett. A reakciós körök kezdetben mindent elkövettek, hogy a szobor felállítását megakadályozzák. Később, mikor rájöttek, hogy ez lehetetlen, taktikát változtatva igyekeztek a szoborbizottságot befolyásolni, hogy Petőfi forradalomra lelkesítő hatása elsikkadjon az emlékszoborban.

A szobor felállítását célzó mozgalom Reményi Ede hegedűművész kezdeményezésére 1860-ban indult meg. Reményi ekkor tért haza londoni emigrációjából, hangversenyeket adva bejárta az országot, s főleg Kiskunfélegyháza környékén, honnét a költő származik, a nép körében csudálatos szeretetet és ragaszkodást tapasztalt Petőfi emléke iránt. Ez buzdítólag hatott Reményire és elhatározta, hogy hangversenyeket rendez a szoboralap javára.⁵ Később széleskörű társadalmi gyűjtést indítottak s így a szoborbizottság tőkéje rohamosan gyarapodott. Az egész ország lelkesedett a szobor felállításáért, de a kormánykörök bizalmatlansággal figyelték, sőt ellenezték a mozgalmat.⁶ Ennek ellenére 1860-ban Kemény Zsigmond lakásán megalakult az első szoborbizottság, tagjai főleg művészek, írók és tudósok voltak.⁷ A kormány e bizottságot nem ismerte el, vagyis működését hivatalosan nem engedélyezte. A kérvényt azzal a megjegyzéssel utasította vissza, hogy: az ügyel még várjanak. — Sőt Reményi Edével, a szoborbizottság elnökével a kormány egyik embere bizalmas beszélgetésben közölte a hivatalos körök óhaját, — hagyják abba a szobor felállításának ügyét. A már meglevő pénzt pedig fordítsák Petőfi kiskorú árvájának, Zoltánnak a nevelésére.⁸ — E véleménnyel a szoborbizottság nem értett egyet. Tudta, mi rejlik a javaslat mögött, annál is inkább tisztában volt a kormány rosszindulatú céljával, mert Petőfi Zoltán felnevelését nagyatyja; Szendrey Ignác, nagybátyja: Petőfi István, és a költő sógora: Gyulai Pál magukra vállalták és a legmesszebbmenőkig gondoskodtak róla.

1865 végén, amikor összeült az ún. kiegyezési országgyűlés, Reményi elérkezettnek hitte az időt a szoborbizottság legális megalakítására. Lelkes hangú beadvánnyal fordult a Helytartótanácsához.⁹ Méltatta Petőfi irodalmi jelentőségét és elmondotta, hogy tekintélyes pénzt gyűjtött már össze a szoborra. Mindez hiábavaló volt. A kormány emberei féltek, hogy a szoborbizottság engedélyezése megzavarja a kiegyezési tárgyalásokat és e kérvényt is elutasították.¹⁰ Az állandó szoborbizottság megalakítására csak a kiegyezés után, 1867. augusztus 10-én sikerült az engedélyt elnyerni.¹¹

A szoborbizottság az 1871 őszen tartott ülésén elérkezettnek látta az időt a szobor kivitelezésének megkezdésére. Greguss Ágost esztétikus indítványára egyhangúlag elhatározták, hogy a szobor megmintázását

Izsó Miklósról, a kor leghíresebb magyar szobrászára bízzák.¹² A feladat megoldására más szobrász nem is jöhetett számításba. Engel József és Dunaiszky László túlzottan akadémikus felfogásuk miatt e lelkes feladat megoldására nem lettek volna alkalmasak. Huszár Adolf neve pedig ekkor még ismeretlen volt, csak évek múlva kezdett előtérbe kerülni.

Izsó a megbízatást lelkesedéssel fogadta. Hamarosan Rómába s onnét Európa számos városába utazott, hogy a köztéri emlékszobrokat tanulmányozza. Munkája végzésében valószínűleg sürgette a bizottság, mert 1873-ban, a költő születésének 50. évfordulóján szándékoztak a szobrot felavatni.¹³ De tervük a hivatalos körök szabotáló magatartása miatt meghiúsult. Évekig tartó vita folyt a szobor helyének kijelöléséről. Először a Nemzeti Múzeum kertjébe tervezték, figyelembe véve, hogy Petőfi a Múzeum lépcsőjén szavalta el a Talpra magyart.¹⁴ Később azonban tágasabb helyet kerestek, s az egykori Hermina téren, a tervezett Népszínház (a mai Operaház) előtt szándékoztak az emlékművet felállítani,¹⁵ de ezt a tervet is elvetették. Voltak, akik a 48-as idők egyik színhelyét, a Városháza teret javasolták,¹⁶ de a Fővárosi Tanács a művésszel egyetértve 1873. augusztus 7-én abban állapodott meg, hogy a szobrot a dunaparton, a Heinrich-féle ház előtti ligetben állítják fel;¹⁷ így is történt, hosszú küzdelmek után. A szoborbizottság széleskörű munkája csak a végleges megalakuláskor indulhatott meg. Ekkor már 12 774 forint állt rendelkezésükre, de az összes költségek fedezésére 30 000 forintra volt szükség.¹⁸ Ezért legfontosabb feladatuknak a további pénzgyűjtést tartották. Jegyzőkönyveikben kifejtik, hogy Petőfi az egész magyarságé, és lehetőséget kell adni a haza minden polgárának, hogy filléréivel kiki hozzájárulhasson a szobor megalósulásához.

A gyűjtési munkába a Fővárosi Tanács is bekapcsolódott. Meleghangú körlevelet intézett az összes vidéki és megyei hatóságokhoz, ami hamarosan több ezer forintot eredményezett. Elsősorban ők igyekeztek jó példát mutatni. 1867. december 18-án 1000 forintot szavaztak meg,¹⁹ s ezt 1881-ben 3000 forinttal toldották meg a szoborbizottság adósságának kiegyenlítésére.²⁰

Miközben a gyűjtési mozgalom országos méretet öltött, Izsó külföldi tanulmányútról hazatérve, lelkesedéssel fogott munkához. Emlékezetében frissen élt a költő alakja, akit mint kisdíák a sárospataki kollégiumban látott egy őszi estén, mikor Petőfi látogatóba érkezett a diákok közé.²¹ Szobrában a költő hazafiságát szándékozott kidomborítani (46. kép). Mint mondotta: »Ennek a szónokló alaknak harsognia kell, nem pedig dorombolni.«²² Számos vázlatot készített, felhasználta a Petőfiről készített képeket és rajzokat. Sőt a költő fiáról, Zoltánról is, kinek arcvonásai atyjára emlékeztettek, készített portrét.²³ Mikor az ifjú meghalt, a ravatalongipszmaszkot öntött fejről, hogy ezt tanulmányozva, a költő arcának vonásait minél hívebben formálhassa meg.

Valószínűleg első vázlatai közé tartozik az a kisméretű Petőfit ábrázoló terrakotta mellszobor (49. kép), mely Dévényi Gyula letéteként 1922-

ben került a budapesti Petőfi Múzeumba.²⁴ A szoborról a szakirodalom a katalógusokban történt felsorolásokon kívül semmit nem tud. A fényképe is most került először közlésre. A csak nagy vonalaiban, vázlatosan kidolgozott mellszobor friss művészi megjelenítésű, s döbbenetesen monumentális. Úgy érezzük Izsó igen kevés eszközzel nagyon sokat mond Petőfiről.

A közismert nagy Petőfi mellszobrot (48. kép), melynek eredeti gipszpéldányát az Országos Szépművészeti Múzeum őrzi, 1872-ben mintázta Izsó és két esztendővel később állami megrendelésre faragta márványba a Magyar Nemzeti Múzeum (ma: Országos Történeti Múzeum) lépcsőháza számára.²⁵ Bár erről a szoborról is sok szépet és jót mondhatunk el, de művészi kvalitásában jóval alatta marad az előbb említett kis terrakotta figurának, melyet joggal nevezhetünk a legszebb Petőfi-mellszobornak.

Nemcsak az arc kidolgozásához készített Izsó gondos tanulmányokat, hanem az egész alakhoz is. Kilenc egészalakos vázlatáról tudunk. Közülök négy a Szépművészeti Múzeumban,²⁶ egy a Fővárosi Történeti Múzeumban,²⁷ az életnagyságú gipszminta a Rimaszombati Múzeumban,²⁸ kettő terrakotta-vázlat a Kassai Múzeumban van.²⁹ Az utóbbiakról a kért adatok késése miatt igen keveset tudunk. A kilencedik vázlatot, a 63 centiméteres gipszmintát a művész főszöntvényeinek árjegyzékében és kiállítási katalógusokban említik, de már régen nyoma tűnt, valószínűleg elveszett.³⁰

Kompozíciós felfogás szempontjából a vázlatok három csoportra oszlanak. Az első vázlat, a »Haldokló Petőfi« (50. kép), stíluskritikai módszerrel ítélve a művész fiatalkori munkái közé sorolható, valószínűleg 1864 körül készült. — »Ott essem el én a harc mezején. . .« — Enyhén kiemelkedő földhányáson, jobbkarjára és kenyérszákjára dülve fekszik a halálos sebet kapott költő, mellette kettétört kardja hever, feje erőtlenül lehanyatlik, s arcvonásait a fájdalom torzítja el. Izsó a gondolat szoborbaformálásához az ötletet biztosra vehető, hogy a Haldokló Gallus közismert szoborkompozíciójából merítette (eredeti bronzpéldánya i. e. 241—197 között készült), melynek sokszorosított gipszpéldányát tanulóéveiben láthatta a Münchener Glyptothékában. Izsó e szobortervét később, a sepsiszentgyörgyi Honvédszobor pályázatkor mint pályamunkát szerepeltette, de a bizottság számunkra ismeretlen oknál fogva visszautasította. — A következő csoport felemelt jobbkarral ábrázolja a költőt, amint 1848. március 15-én a »Talpra magyart« szavalja (47. kép). E tervek közül szintén az egyik kis terrakottavázlat a legszebb. A harmadik csoport a bizottság egyes tagjainak óhajára készült. A bizottság nem volt egységes, illetve időnként változott a magatartása aszerint, mennyiben voltak benne fölényben vagy kisebbségben a haladó gondolkodású tagok. Míután Reményi Ede, aki a szoborbizottság kezdeményezője s mondhatjuk a lelke volt, — kilépett a bizottságból, az egyik ülésen olyan javaslat került fölénybe, hogy Izsó ne a »forradalmi lázítás«, hanem a »lírai versek és a hazaszeretet« költőjét mintázza meg. A szobor kívánt

hangulatának megformálására Petőfi egyik versének »Tied vagyok, tied hazám — E szív, e lélek!« részletét ajánlották a szobrász figyelmébe.³¹

Izsó az előbbi vázlatok alapján szerette volna a szobrot elkészíteni. Hogy a közönség is hozzászólhasson a bizottság és a művész közötti vitához, a tervrajzot közzétette a Vasárnapi Újságban.³² A közhangulat és a sajtó a forradalmi költőt ábrázoló terv mellett foglalt állást. Pl. a Vasárnapi Újság a szobor képének bemutatásakor a következőket írta: »Lehetetlen, hogy mindenkit meg ne lepjen a szobor egyszerűsége, plasztikai szabatosága és kifejező volta: mindhárom igény összhangban léte, miket a szoborműtől kívánunk.

Izsó felfogása egyike a legszerencsésebbeknek; a költőt nemcsak mint lírikust, hanem mint a nemzeti ébredés és a forradalom költőjét fogta föl, s egy korszakos mozzanatában, március 15-én Petőfi életének e magaslatán kívánta föltüntetni. Azért az erőteljes felhívó mozdulat: a szónokilag magasra emelt jobbkez, mintha éppen most harsogna ajkairól a 'Talpra magyar', baljában irattekercs — jeléül annak, hogy nem a kard, hanem a betű volt Petőfi fegyvere, s költeményei azok a 'rongyos, de diadalmas vitézek', melyeket maga is megénekelte egyik szép dalában. Ezekkel szolgálja a szabadság ügyét és segít széttörni az igát a nép nyakán, a bilincset a nemzet lábain, im a szobor lába alatt a széttört iga és békó hever, s ezekre teszi lábát, mint Mihály angyal a sárkányra.

S ez erőteljes, lelkes mozdulatú alakban mily egyszerűség a legkisebb erőltettség nélkül. A test alsó része a magyar csizmákba szorult láb biztos, fesztelen állásával, a papírtartó balkéz megfeszített szoros, de természetes tartásával, a testre dobott köpeny, mely amellet Petőfinél némileg történeti, — szokta így akkoriban viselni. — Különösen művészi szempontból, mint összhangzatosb, lendületesb formákat engedő, a testre szorult ruházatnál. Mindez mind keresetlen, oly nemes és szabatos. S azon felül a szobornak kellő tömörséget kölcsönöz s mindazáltal a test alakját is kitünteti. A büszkén emelt s kissé hátravetett fej nyílt ajkával, a beszélő kifejezésével, a gyönyörű hajlatú kéz mutatják a forró téttdús életet. . . .³³

A szobor második vázlatának bemutatásakor a Vasárnapi Újság a következőkben foglalta össze rövid kritikáját: »Megvalljuk azonban, hogy nekünk jobban tetszett az első, a legelső felfogás, amely Petőfit oly hévteljesen igyekezett bemutatni s őt egy nagy időszak alakjává tenni, oly időszak alakjává, mellyel az ő alakja egybe forrt s melyre lehetetlen meg nem emlékezni, ha Petőfi nevét halljuk. . . . Az első fölfogás költőibb s az egyénítés jobban összhangzatban áll azon drámai befejezésével, mely a költő életének véget vetett a harcmezőn.³⁴

A hivatalos körök a felemelt kart kifogásolták, mondván, hogy a kívánt nyugodtság helyett mozgalmassá teszi a szobrot, ami nagyméretű szobornál megengedhetetlen. — Izsó kénytelen volt meghajolni a bizottság döntése előtt és a második terven dolgozott tovább. Elkészítette a szobor két és félméteres gipszmintáját, mely a Rimaszombati Múzeumba került.³⁵

A szobor készülését az is akadályozta, hogy Izsónak nem volt alkalmas műterme, hol nyugodtan dolgozhatott volna. Vázlatait és a már említett nagy mintát ócska, viharvert csürben mintázta. 1874-ben kedvezőbb anyagi körülmények közé jutva, elkezdett építeni egy szerény, de elég nagy műtermet a Rózsa-utcai telkén.³⁶ Mire a műterem 1875 tavaszán elkészült, Izsó erősnek látszó szervezetét az alattomos betegség, a tüdővész annyira aláásta, hogy az új műteremben már nem alkotott semmit. Ez évben, május 28-án elhunyt. A bizottságnak nagy gondot okozott, hogy kire bízza a szobor befejezését. A legalkalmasabbnak Huszár Adolf fiatal szobrászt találták, aki Izsó műtermében egy ideig mint segéd dolgozott. Mikor megbízták a szobor befejezésével, a bizottság hangsúlyozta, hogy az Izsó tervében megmutatkozó pátoszt mérsékelje.³⁷ Később a szoborbizottság összetételében változás történt, s a szobrot Izsó első terve szerint kívánták elkészíttetni. Hosszas vita után megállapodtak, hogy a szobor további munkálatai alapjául azt a mintát fogadják el, mely a szűkebb bizottság jelentése szerint Izsó Miklós legsikerültebb terve: Petőfit magasra emelt jobbkarral ábrázolja.³⁸

Huszár Adolf csak nagy rábeszélésre vállalta, hogy Izsó néhány centiméteres terve után készíti el a szobrot. Izsó elgondolása nagyon szimpatikus és egyben roppant jellemző is Petőfire, de a kis vázlatban — ami ekkora méretben már eleve lehetetlen — nem voltak megoldva a szobor plasztikai problémái, csupán a nehéz feladat volt kijelölve. Izsó, akitől a terv származik, valószínűleg szebb és életerősebb Petőfi-szobrot mintázott volna, bár az sem kizárt, hogy mint nagyméretű emlékszobor a plasztikai egység és a térbehelyezés szempontjából nem nyújtott volna annyira kiegyensúlyozott képet mint Huszár Adolf mintája. Izsó elgondolásai között több igen kiváló akad, de nyugtalan vérmérsékletű volt és hiányzott a nagyméretű szobrok mintázásában az a magabiztos járatossága, mint amilyennel Huszár Adolf rendelkezett, aki tanulóveiben a bécsi Akadémia egyik mintanövendéke volt. Huszár a kompozíciós elképzelésben jóformán semmit sem változtatott Izsó eredeti tervén. A feladatot a legjobb lelkiismerettel oldotta meg. Arról azonban sem ő, sem mások nem tehetnek, hogy Izsó kisvázlatában megmutatkozó lendületes kifejezést csak csökkentve tudta megtartani. A szobrot a bécsi Turbain-féle ércöntődében öntötték bronzba. Az eredeti gipszminta a debreceni Református Kollégium lépcsőházába került, ahol ma is látható.

A szobor felavatási ünnepélyét 1882. október 15-én tartották, rendőrkordon és Petőfi szellemi örökségét hamisan beállító szónoklatok között. Erre most nem térünk ki. Az események részletekbe menő ismertetése majdnem minden egykorú napilapban megtalálható. A szoboravatási ünnepélyek kritikai összefoglalását a Magyar Művészettörténeti Munkaközösség 1953-as Évkönyvében a Huszár Adolf életével és munkásságával foglalkozó tanulmányban már kifejtettük.³⁹

Petőfi Sándor a budapesti emlékszobra felállítása után országszerte (Kiskőrösön, Kiskunfélegyházán, Segesváron, Pozsonyban, Debre-

cenben stb.) számos emlékművet kapott. Művészettörténetileg ítélve ezek közül több szép és jó alkotásnak tekinthető, azonban a legszebb Petőfi-emlékszobor mindmáig Izsó Miklós—Huszár Adolf alkotása.

JEGYZETEK

¹ Az Ybl Miklós által tervezett szürke gránitból faragott talapzaton áll a költő 3,79 m magas bronzszobra.

² Összefoglaló tanulmány is jelent meg füzet alakban: *Gerlóczy—Ammann*, Petőfi Sándor szobrának leírása és története. Bp. 1892.

³ Az 1. sz. Áll. Ltárban 1430/865—X. sz. alá gyűjtötték össze a Petőfi szobor létesítésére vonatkozó iratokat. Továbbá az Országos Levéltár VKM anyagában is található Petőfi-szobrára vonatkozó iratok.

⁴ *Thime—Becker*, Künstler Lexikon. XIII. köt. Leipzig, 1920, 235. A szobrot 1919-ben, a tanácsköztársaság idején eltávolították.

⁵ *Reményi Károly*, A Petőfi szobor története. Budapesti Hírlap 1882. okt. 15. — Reményi Ede az aláírási ívet 50 Ft-tal nyitotta meg, gyűjtésének eredményét a Pesti Naplóban tette közzé. Az indítvány megtételekor a halasi hangverseny alkalmával befolyt 183 Ft, Makón 88, Hódmezővásárhelyen 166, Szentesen 184, Gyulán 75, Nagyszalontán 64, Nagyváradon 358, Debrecenben 262 stb.

⁶ *Szana Tamás*, Izsó Miklós élete és munkái. Bp. 1897, 106.

⁷ Szoborbizottsági tagok voltak: Arany János, Barabás Miklós, Csengery Antal, Egressy Gábor, Greguss Ágost, Henszlmann Imre, Jókai Mór, Kemény Zsigmond, Királyi Pál, Pákh Albert, Szász Károly, Székely József, Tomory Anasztáz, Tóth Kálmán, Újházy György. Az elnök Reményi Ede volt. Függetlenség 1882. okt. 15.

⁸ Budapesti Hírlap 1882. okt. 15.

⁹ Uo.

¹⁰ Uo.

¹¹ A szoborbizottság alakítására az engedélyt 1867. augusztus 10-én kapták meg. Az alakuló gyűlésen, amelyet november 17-én tartottak, elnökké Reményi Edét, alelnökké Tóth Kálmánt, pénztárossá Lévy Henriket, jegyzővé pedig Reményi Károlyt választották meg. Függetlenség 1882. okt. 15.

¹² Budapesti Hírlap 1882. okt. 15.

¹³ Függetlenség 1882. okt. 15.

¹⁴ Szépirodalmi Figyelő 1872. jan. 21.

¹⁵ Budapesti Hírlap 1882. okt. 15.

¹⁶ *Weisz Anna*, Izsó Miklós élete és művészete. Bp. 1939, 77.

¹⁷ 1. sz. Áll. Ltár. 1430/865—10—233.

¹⁸ Uo. 41—43.

¹⁹ Uo. 47.

²⁰ Függetlenség 1882. okt. 15.

²¹ *Szmrecsányi Miklós*, Izsó Miklós és a bécsi magyar technikusok. Művészet (1910).

²² *Szana* i. m. 110. — Egytértés 1882. okt. 1.

²³ Vasárnapi Újság 1873. 565. l.

²⁴ Petőfi-mellszobor, terrakotta, 20,4 cm. Jelezve a bal vállon: I. M. Petőfi Múzeum Budapest, ltsz. 39/1922.

²⁵ Petőfi-mellszobor, gipsz, 83 cm, Országos Szépművészeti Múzeum, lt. sz.: 7595, Ajándék a VKM-től 1939-ben. — Márványpéldány az Országos Történeti Múzeum lépcsőházában, 82,5 cm. Jelezve hátul: »IZSO 1872.« — A szobornak számos gipszpéldánya ismert.

²⁶ Haldokló Petőfi, égetett agyag, 34 cm, Országos Szépművészeti Múzeum, lt. sz.: 8370. átvétel az Országos Történeti Múzeumtól 1943-ban. — Petőfi-szoborvázlat, gipsz, 52 cm, sötét színűre festve, Országos Szépművészeti Múzeum, lt. sz.: 52 252, vétel 1952-ben. — Petőfi-szoborvázlat (felemelt jobbkarral), terrakotta, 34,3 cm. Jelezve a talapzat jobboldalán: »I. M.« Országos Szépművészeti Múzeum, lt.: 3364, vétel 1876-ban. — Petőfi-szoborvázlat, gipsz, 53 cm Országos Szépművészeti Múzeum, lt. sz.: 3399, ajándék Ernst Lajostól 1894-ben.

²⁷ Petőfi-szoborvázlat, gipsz, 54,5 cm, sötét színűre festve, Fővárosi Történeti Múzeum, lt. sz.: 18 367.

²⁸ Petőfi-szoborvázlat (szívére tett jobbkézszel), gipsz, másfél életnagyság, Rimaszombati—Rimavská Sobota-i Múzeum.

²⁹ Petőfi-szoborvázlat, terrakotta, Kassai — Košicei Múzeum, lt. sz.: 3463, Izsó Miklós özvegyének ajándéka. — Petőfi-szoborvázlat, terrakotta, Kassai — Košice Múzeum, lt. sz.: 3549, Izsó Miklós özvegyének ajándéka.

³⁰ Petőfi-szoborvázlat (egész alak), gipsz, 63 cm. Helye ismeretlen, Izsó Miklós főszóntvényeinek árjegyzéke, az Orsz. Ltár letéte az Országos Szépművészeti Múzeumban, XIV. 1015. sz.

³¹ Budapesti Hírlap 1882. okt. 15.

³² Vasárnapi Újság 1873. 5. 1.

³³ Uo. 4. 1.

³⁴ Uo. 564. 1.

³⁵ A szobor fényképe az Országos Szépművészeti Múzeum Adattárában található.

³⁶ Budapesti Hírlap 1882. okt. 15.

³⁷ Gerlóczy—Amtmann i. m. 16.

³⁸ A szoborbizottságot 1875 július 31-én tartott ülésén a következő tagokkal bővítették ki: Podmaniczky Frigyes, Liptay Béla, Schulek Frigyes, Weber Antal, Pucher József. — A nagybizottság Huszár műtermében 1877. október 27-én tartott ülésén vitát folytatott a vázlat elfogadásáról. A többség azon a véleményen volt, hogy Petőfit nem szabad teljesen nyugodt magatartással a közönség elé állítani, továbbá megengedték azt is: művészi szempontból lehetséges, hogy a szobor akciót fejezzon ki. Gerlóczy—Amtmann i. m. 21.

³⁹ Soós Gyula, Huszár Adolf. A Magyar Művészettörténeti Munkaközöség Évkönyve 1953. Bp. 1954, 225—227.

Gy. Soós

DIE UMSTÄNDE DER AUFSTELLUNG DES PETŐFI-DENKMALS IN BUDAPEST

Eines der bekanntesten Denkmäler am Pester Donaukai stellt den Dichter des Ungarischen Freiheitskampfes, Alexander Petőfi, dar. Es ist nicht nur als ein Denkmal der Pietät für die Revolution von 1848 und ihren Poet beachtenswert, sondern auch von bedeutendem künstlerischen Wert, und eines der schönsten Denkmäler unserer Hauptstadt.

Die Umstände der Ausführung der Statue und die Kämpfe der Politiker für die ungarische Unabhängigkeit sind eng miteinander verknüpft. Die Bewegung, die die Aufstellung eines Petőfi-Denkmal forderte, entstand im Jahre 1860, auf die Initiative des aus der Emigration heimgekehrten Geigenvirtuosen Ede Reményi, und fand schnell Nachklang im ganzen Land. Die reaktionären Kreise, mit den österreichischen Unterdrückern an ihrer Spitze, versuchten die Errichtung des Denkmals auf jede mögliche Weise zu verhindern. Nach dem Ausgleich zwischen Österreich und Ungarn im Jahre 1867, als sie sich der Unmöglichkeit

ihres Vorhabens bewusst wurden, änderten sie ihre Taktik, und suchten das Denkmalkomitee in der Richtung zu beeinflussen, dass in der Statue die revolutionäre Bedeutung Petőfis unterdrückt werden müsste. Es gefiel ihnen nicht, dass der Bildhauer Nikolaus Izsó den Dichter nach seinem ersten und populärsten Entwurf mit erhobener Rechte, als begeisternden Redner darstellen wollte. Sie wünschten die Ausführung der anderen Skizze des Künstlers, zu der sie ihm selbst die Idee gegeben hatten; eines Entwurfes, der den Dichter, die Hand auf der Brust, und in verzagter Haltung zeigte. Die Öffentlichkeit protestierte, von der Presse unterstützt, gegen eine solche Darstellung. Der langandauernde Streit entschied sich zugunsten der Progressiven, inzwischen war aber Nikolaus Izsó, der eine grosse Begeisterung für Petőfi hatte, im Jahre 1875 gestorben, und die Vollendung der Originalskizze der Statue fiel dem Schüler des Meisters, Adolf Huszár zu. Huszár stellte sein ganzes Können in den Dienst der möglichst treuen Ausführung der Idee seines Meisters.

Endlich fand im Herbst des Jahres 1882 die Denkmalenthüllung statt. Die Festlichkeit spielte sich unter Ausschliessung der Volksmassen, hinter einem Polizeikordon ab, wobei Reden gehalten wurden, die die Persönlichkeit und die revolutionäre Rolle des Dichters in ein ganz falsches Licht rückten. Noch immer befürchteten die reaktionären Kreise die revolutionäre Wirkung Petőfis auf die Volksmassen.

Das Denkmal ist das erste Petőfi-Monument, das auf einem öffentlichen Platz aufgestellt wurde. Mit erhobenem rechten Arm und mutiger Haltung wahrt es in würdiger Weise das Gedächtnis Alexander Petőfis und des ungarischen Freiheitskrieges.

Verzeichnis der Abbildungen

- Abb. 45.* Izsó—Huszár: Petőfi-Denkmal
- Abb. 46.* Miklós Izsó: Erster Entwurf zum Petőfi-Standbild
- Abb. 47.* Miklós Izsó: Zweiter Entwurf zum Petőfi-Denkmal
- Abb. 48.* Miklós Izsó: Büste von Sándor Petőfi (Gips)
- Abb. 49.* Miklós Izsó: Entwurf zur Petőfibüste (Terakotta)
- Abb. 50.* Miklós Izsó: Der sterbende Petőfi

Das Denkmal ist das erste Leinwand-Monument, das aus einem Leinwand-
nicht ein Stein, nicht ein Metall, nicht ein Holz, nicht ein Gips, nicht ein
als in anderen Fällen das Gedächtnis der Welt ist und das unsterbliche
Denkmal ist.

Das Denkmal ist das erste Leinwand-Monument, das aus einem Leinwand-
nicht ein Stein, nicht ein Metall, nicht ein Holz, nicht ein Gips, nicht ein
als in anderen Fällen das Gedächtnis der Welt ist und das unsterbliche
Denkmal ist.

Das Denkmal ist das erste Leinwand-Monument, das aus einem Leinwand-
nicht ein Stein, nicht ein Metall, nicht ein Holz, nicht ein Gips, nicht ein
als in anderen Fällen das Gedächtnis der Welt ist und das unsterbliche
Denkmal ist.

Das Denkmal ist das erste Leinwand-Monument, das aus einem Leinwand-
nicht ein Stein, nicht ein Metall, nicht ein Holz, nicht ein Gips, nicht ein
als in anderen Fällen das Gedächtnis der Welt ist und das unsterbliche
Denkmal ist.

VADÁSZ SÁNDOR

A fővárosi vasasok századvégi szakszervezeti mozgalmának történetéhez

(1890—1899)

A múlt század utolsó harmada az ipar gyors fejlődésének időszaka volt hazánkban. Az 1867-es kiegyezés után sok új gyár, új ipari üzem létesült. A 80-as években megkezdődött iparpártolási politika révén a kormányok is elősegítették a gyáripar fejlődését. A gyárak szaporodásával természetesen együtt járt az ipari munkásság számbeli növekedése, a nagyipari munkásság kialakulása. A kialakulóban levő magyar munkásosztály soraiban jelentős helyet foglaltak el a vas- és fémiparban dolgozók. Egyrészt annak következtében, hogy az iparág rendkívül kiterjedt volt, a rokon szakmák egész sorát egyesítette magában. Igaz, hogy a vasipar fejlődését gátolta az osztrák ipar versenye. A magyarországi nyersvas-termelés jelentős része az osztrák tőke kezében volt. Az itt nyert vas túlnyomó részét kivitték Ausztriába, ahonnan feldolgozva, készáru formájában került vissza az országba. Ennek következtében a magyar vasfeldolgozó ipar nem fejlődhetett szabadon. Ennek ellenére a század utolsó évtizedeiben számos vasipari üzem, gépgyár létesült. Másrészt igen sok vasmunkás dolgozott kisipari üzemekben, mint pl. a bádgosok, kovácsok, lakatosok jó része.

Persze, nem csupán számbeli túlsúlyról volt szó! *Az 1890-es évektől a vasasok alkották a magyar munkásosztály legöntudatosabb rétegét.* Részt vettek a május elsejék megünneplésében és előkészítésében, mindennütt ott voltak, ahol a magyar munkásosztály hangot adott tiltakozásának a kormányok reakciós, munkásellenes politikájával szemben.

Mivel magyarázható elszántságuk, nagyfokú harckészségük a tőkés elleni harcban? Mindenekelőtt nagymérvű, erősen szembeütő kizsákmányoltságukkal. A vas- és fémiparban hosszú időre van szükség, amíg valaki tanult szakmunkássá válik. Ennek ellenére a 70—80-as évek viszonylag tűrhető bérezésével szemben 1890 után igen rosszul fizették őket. A munkanélküliek száma a 90-es években állandóan növekedett. Emellett nem volt éppen veszélytelen foglalkozás a vasas szakma. Ha a századvégi baleseti statisztikákat áttanulmányozzuk, azonnal szembeötlik a vasasok megdöbbentően magas arányszáma. Ugyanakkor, a munka természetéből következően, a balesetek igen súlyosak voltak, hosszadalmas gyógykezelést igényeltek. A rokkanttá vált munkást azután a tőkés az utcára dobták.